

CAMİ CEMAATİNİN DİN GÖREVLİLERİNE BAKIŞI: BALIKESİR ÖRNEĞİ

Ahmet Ali ÇANAKCI

Yrd. Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
e-posta: aa_canakci@yahoo.com

Öz

Bu araştırmanın amacı, cami cemaatinin din görevlilerine bakışını, din görevlilerinden beklentilerini, cemaate uygulanan anket verilerine dayanarak değerlendirmek ve daha sağlıklı bir cemaat-din görevlisi ilişkisine katkıda bulunmak amacıyla önerilerde bulunmaktır. Çalışmada araştırmanın konusu, problemi, amacı, evreni/örnekleme, sınırlılıkları, metod ve teknikleri ele alınmıştır. Ayrıca araştırma konusunun değerlendirildiği 162 denekten elde edilen bulgular ve yorumlar üzerinde durulmuştur. Elde edilen bulgularla, örneklemin genel özellikleri, cemaatin bakışıyla mesleki bilgi ve yeterlik açısından din görevlisi, sosyal ve dini etkinlik, cemaate göre yaygın din eğitimi ve sosyal alanda din görevlisi, cemaatin din görevliliğine bakışı ve cemaate göre din görevlilerinde bulunması gereken özelliklere ilişkin verilere ulaşılmıştır.

Son olarak, bulgu ve yorumlardan elde edilen sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Görevlileri, Cami Cemaati, Yaygın Din Eğitimi, Mesleki Yeterlik, Balıkesir İli.

THE PERSPECTIVE OF THE MOSQUE COMMUNITIES TO RELIGIOUS OFFICERS: THE CASE OF BALIKESİR

Abstract

The object of this research is to evaluate, mosque community's view and expectations from the religion officials, using the data of the questionnaire carried out to them, to suggest ideas to make contribution for better community- religion officials relationship. In this paper, subject, object, importance, population, samples, restrictions of the research and methods and techniques are examined. In addition to findings and observations of the evaluation of 162 test subjects take place. About the findings, information of sample's general features, community's view of religion officials in terms of vocational knowledge and sufficiency, social and religious activity, common religion education and religion officials in social ways according to community, community's regard of religion officials and community's thought of what characteristics religion officials should have, have been granted.

Finally, results and suggestions granted from findings and observations have been given.

Keywords: Religion Officials, Mosque Communities, Common Religion Education, Professional Sufficiency, Balıkesir city.

1. GİRİŞ

Her insanın maddi ve manevi bir takım ihtiyaçları vardır. Manevi ihtiyaçların başında ise dini nitelikli olanlar gelmektedir. Din, insanları sürekli olarak hayra ve iyi şeyler yapmaya sevk etmektedir. Bu sebeple ahlakın kaynağını oluşturmaktadır. Ahlak da hukuk ve nizama temel teşkil etmektedir. Yeryüzünde meydana getirilen mükemmel eserlerin ve yürütülen faaliyetlerin çoğu, dini duyguyu yansıtmaktadır. Nitekim arkeolojik çalışmalar sonucu ortaya çıkarılan birçok eserin ya dini bir eser ya da dini bir sembol oluşu, bunun açık bir göstergesidir. Bu sebeptir ki din, her toplumun kültüründe, yaşamında ve tarihinin her aşamasında kendini göstermektedir.

İslam dini, kulun Allah ile ilişkisinde aracıyı kaldırmış, Allah'ın kullarına “Şah damarından daha yakın olduğun”¹ inancını ve buna bağlı olarak her kulun aracısız, doğrudan doğruya Rabbine yönelmesi ve kulluğunu arz etmesi esasını getirmiştir. Bu sebeptir ki İslam'da ruhbanlık ve mukaddes din adamı sınıfı bulunmamaktadır. Fakat Kur'an-ı Kerim, mütehasıs din âlimlerinden ve bunun yararlarından bahseder. “İçinizden insanları hayra çağırın, iyiliği buyurup, kötülükten meneden bir topluluk olsun. İşte onlar, kurtuluşa erenlerdir.”² Bu ayetler, İslam tebliğ müessesesinin kurulmasını gerekli kılmış, hakka davet için bir grubun görevlendirilmesini, yetiştirilmesini³ ve eğitilmesini emretmektedir. İnsanlara bu ruhu kazandıran yegâne duygu din duygusudur. Bunun için, bu duyguyu bütün yönleriyle geliştirmek ve ayakta tutmak gerekir. İşte bu faaliyetin adı din eğitimidir.⁴ Bunun sonucunda insanlar da peygamberler ve din görevlilerince eğitilerek huzur ve mutluluğa ulaşmıştır.

Tarihi seyir dikkatle incelendiğinde, İslam tarihinde ilk din görevlisinin Rasulullah (SAV) olduğu muhakkaktır. Hz. Peygamberimiz mükemmel bir eğitimciydi ve eğitim-öğretimde en güzel ve en iyi/doğru yöntemi kullanırdı. O hem devlet başkanı, hem de bir din görevlisiydi. Asr-ı Saadette gerek Hz. Peygamber, gerekse O'ndan görüp öğrenen ashab-ı kiram camide oturup etrafına toplananları aydınlatırdı.⁵

Osmanlı Devleti döneminde de imam-hatiplik çok saygın bir meslek olmuştur. Çünkü o dönemde imamların görevleri yalnızca camilerde namaz kıldırımdan ibaret değildi. Onlar aynı zamanda toplumda önemli görevler ifa eden önder şah-

1 Kaf 50/16.

2 Ali İmran 3/104.

3 Geniş bilgi için bkz. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, II, 1154, 1155.

4 Abdullah Özbek, “Din Eğitiminin Problemleri”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1999, VI, 121.

5 M. Faruk Bayraktar, “Yaygın Eğitimde Din Öğretimi”, *Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı*, Türk Yurdu Yay., Ankara 1999, s. 346.

siyetlerdi.⁶ Mahallelerin sorumlu kişileri olarak bilinen din görevlileri, doğum ve ölüm kayıtlarını tuttıkları gibi, mahallenin genel ahlakından da sorumluydular. Buldukları mahallede ahlak zabıtasına bakmaya, ibtidai şekilde nüfus ve tapu kayıtlarını tutmaya, evlenen kişilere gerekli olacak bütün emirlerin tebliğlerine de aracı olurlardı.⁷

Hızlı bir kalkınma ve ilerleme çabasında olan ülkemizde insanların dini ihtiyaçlarını karşılayacak olanlar yine din görevlileridir. Bugün ülkemizde din hizmetlerini verenlerin başında, halkla her gün iç içe olan imam-hatipler ve müezzinler gelmektedir.⁸ Ayrıca müftüler, vaizler, Kur'an Kursu öğreticileri, şehirlerde belediyelere bağlı cenaze teşkilatı mensupları, MEB'de çalışan DKAB/İHL meslek dersleri öğretmenleri ve ilahiyat/İslami ilimler fakültesi öğretim üyeleri de görevliler arasında sayılabilir.⁹

2. KONU-PROBLEM

Küreselleşen dünyamızda farklılıkları ile beraber yaşayan insanoğlunun, tarih boyunca öncelikli ihtiyacı eğitim olmuştur. Din eğitimi, eğitim bilimlerinin önemli bir parçasıdır. Bugünkü ortamda, din eğitiminin yaygın eğitim bölümünde ilk karşılaşılan kesim din görevlileridir.

Din görevlilerinin (imam-hatip, müezzin vb.) cami cemaatiyle olan ilişkileri, iletişim çağı ile küçülen dünyamızda her zamankinden daha çok ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle din görevlileri, cami içi ve cami dışı çalışmalarında birçok problemle karşılaşmaktadır. Bu problemlerin çözümü ise din görevlileri ile cemaat¹⁰ (Bu çalışmada, "Din görevlileri" kavramıyla cami cemaatiyle daha çok birlikte olan imam-hatipler-müezzinler [cami görevlileri] kastedilmektedir. "Cemaat" kavramı ise, namazda imama uyanlar, namazı imamla birlikte kılan topluluk manasında kullanılmıştır.) arasındaki ilişkilerin sağlıklı olmasına bağlıdır. Bundan dolayı araştırmanın konusu, "Cami cemaatinin din görevlisi algısı ve bunun sonuçlarıyla ortaya konulması", temel problemi ise "Cami cemaati din görevlilerini nasıl değerlendirmektedir?" şeklinde belirlenmiştir.

6 Mustafa Öcal, "Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlilikleri", *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyum (28-29 Mayıs 2002)*, İBAV Yay., Kayseri 2003, s. 50.

7 Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, T.D.V. Yay., Ankara 1999, s. 50.

Ayrıca Bkz., İlhan Yıldız, "Eğitim Düzeyi Bağlamında Din Görevlilerinin Yeterlilikleri", *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyum, (28-29 Mayıs 2002)*, İBAV Yay., Kayseri 2003, s. 70.

8 Şükrü Keyifli, *Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1997, s. 1.

9 Nihat Akyürek, Yaşar Çelik, Enver Şahinarslan, *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924-1987)*, y.y., Ankara 1987, s. 72-75.

10 Sözlükte "insan topluluğu" anlamına gelen cemaat, fihi bir terim olarak ise namazda imama uyanlar, namazı imamla birlikte kılan topluluk manasına gelmektedir." Cemaat terimi ilgili bkz. *Dini Terimler Sözlüğü*, DİB Yay., İstanbul 2009, s. 82, 83.

3. AMAÇ

Camilerde yürütülen yaygın din hizmetleri günümüzde, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 1. Maddesi gereğince DİB'e verilmiş olup, bu kurum tarafından yürütülmektedir. Bu madde ile "İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek" görevini DİB üstlenmiştir.¹¹ Bu nedenle din görevlilerinin toplum yaşamında önemli bir yeri vardır. Bu kişiler caminin içindeki ve dışındaki davranışlarıyla yaptığı dini, milli, ahlaki konuşmalarla her zaman ön plandadırlar. Din eğitim ve öğretimini verme konumunda olan imam-hatipler, mesleki yeterliğe ve pedagojik formasyona sahip olmanın yanında, cemaatle ilişkiler konusunda özenli olmak durumundadırlar. Ülkemiz genelinde olduğu gibi Balıkesir merkez ilçe ve köylerinde cemaatin din görevlilerine/imam-hatiplere bakışını konu alan yeterli düzeyde çalışmanın henüz yapılmadığı/yapılmadığı görülmektedir.

Bu çalışma, Balıkesir merkez ilçe ve köylerindeki cemaat-din görevlisi ilişkilerinin olumlu ve olumsuz yönlerinin tespit edilmesini ve yaygın din eğitimi faaliyetlerinin daha verimli hale getirilmesini amaçladığı için ilgililere de yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın, yöredeki din görevlilerinin cami cemaatinin bakışıyla kendilerini değerlendirmeleri bakımından da faydalı olacağı kanaati hasıl olmuştur. Bunun yanında, Balıkesir'de yapılan çalışmaya benzer araştırmalar¹², bazı diğer illerde de yapılmaktadır. İstenilen düzeye ulaşmasa da ülke çapındaki bu çalışmalar derlendiğinde, sağlıklı cemaat-din görevlisi ilişkisinin ortaya çıkması beklenmektedir.

Diğer yandan yukarıda belirtilen hedeflerin dışında, genel yaygın din eğitimi çalışmalarına da katkıda bulunmayı ve halkın yaygın din eğitimine etkin katılımını sağlayacak bilgilere ulaşılmasını amaçlamaktadır.

11 DİB Görev ve Çalışma Yönergesi, Ankara, Aralık 2006, R-10/1, R-10/2; www.diyanet.gov.tr/UserFiles/joyvolant/5_yonergeler/10.pdf, (Son erişim tarihi 21.07.2014)

12 Bu konuyla ilgili yapılan benzer çalışmalardan bazıları şunlardır:

Hamdi Uygun, *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2002; Mehmet Yılğın, *Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1997; Veysel Demir, *Din Görevlilerinin Fonksiyonları ve Sosyo-Kültürel Tesirleri Üzerine Bir Araştırma "Bursa Örneği"*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1996; Keyifli, *Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi*, Ramazan Buyrukçu, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, T.D.V. Yay., Ankara 1995.

4. VARSAYIMLAR

- 1- Cemaat, dini bir konuda bilgi edinmek için öncelikli olarak din görevlilerine başvurmaktadır.
- 2- Toplumun dini inançlarını karşılama ve tebliğde din görevlileri önemli bir role sahiptir.
- 3- Din görevlileri, mesleki bilgileri yeterli olmadığı için kendilerine sorulan sorulara yeterli cevap verememektedirler.
- 4- Günümüzde din görevlileri, söz ve davranışlarıyla cemaat üzerinde yeterli etkiyi gösterememektedirler.
- 5- Din görevlilerinin özellikle cenaze ve mevlit işlerinden aldığı paralar, saygınlıklarına gölge düşürmektedir.
- 6- Din görevlilerinin söz ve davranışlarının uyumlu olması, cemaat üzerinde olumlu etki bırakmaktadır.
- 7- Din görevlilerinin bilgi ve pedagojik formasyon eksikliği, toplumdaki itibarlarını azaltmaktadır.
- 8- Din görevlilerinin en önemli görevi toplumla kaynaşmalarıdır.

5. SINIRLILIKLAR

1. Bu araştırma, Balıkesir merkez ilçe ve köylerindeki 162 cami cemaatinden elde edilen bilgilerle sınırlıdır.
2. Araştırma, belli bir zaman dilimi içinde yapıldığından, cemaatin din görevlilerine bakışı da zamanla değişebileceği varsayımı göz önünde tutularak, yapıldığı zamanla ve uygulanan anketteki sorularla sınırlandırılmıştır.

6. YÖNTEM

6.1. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini¹³, Balıkesir merkez ilçe ve merkez ilçe köylerindeki cami cemaati oluşturmaktadır. Bunların arasından basit tesadüfi örneklem¹⁴ yoluyla seçilen 162 kişi ise araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

6.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmayla ilgili olarak çeşitli veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Öncelikle konuyla ilgili kaynaklar taranarak, konunun teorik kısmı büyük ölçüde literatür incelemesi yoluyla oluşturulmuştur. Bunun dışında cami cemaatinin din görevli-

13 Çalışma evreni

14 Basit tesadüfi örneklem ile ilgili bilgi için bkz. Zeki Arslantürk, *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, Çamlıca Yay., İstanbul 2001, s. 104; A. Hamdi İslamoğlu, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Beta Yay., İstanbul 2011, s. 169, 170.

lerine bakışı ile ilgili olarak başta anket olmak üzere yüz yüze görüşme/mülakat ve gözlem teknikleri veri toplama araçları olarak kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan anketlerin uygulamaları¹⁵ bizzat araştırmacı tarafından yapılmıştır. Öncelikle bir pilot uygulama gerçekleştirilmiş ve denekler tarafından iyi anlaşılabilen ya da yanlış anlaşılmalara neden olabilecek sorular, bu sahada uzman olan kişilerin/akademisyenlerin de yardımıyla düzeltilmiş ya da çıkartılmıştır.

Araştırmanın örneklemini göz önünde bulundurularak 200 adet anket formu basılmış ve anket formları cemaate dağıtılmıştır. Uygulama yapılmadan önce cemaate, araştırmanın amacı ve anket formunun nasıl doldurulacağı hakkında açıklamalar yapılmış, uygulama sırasında deneklerin soruları cevaplanmıştır. Anketler cemaat tarafından doldurulduktan sonra toplanmıştır. 38 adet anket formu çeşitli sebeplerle değerlendirilememiştir. Bu nedenle 162 adet anket formu değerlendirmeye alınmış ve cemaate uygulanan bu anket formlarından elde edilen verilerin istatistiksel analizi SPSS (Statistical Package for Social Science) programı ile yapılmıştır. Bu süreçte öncelikle tüm bağımlı/bağımsız değişkenler için frekans ve yüzde tabloları düzenlenmiş, daha sonra bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi amacıyla karşılaştırma tabloları alınmıştır. Ayrıca açık uçlu sorulara verilen cevaplar tasnif edildikten sonra, elde edilen verilerin müstakil ve karşılaştırmalı yorumları yapılmıştır.

Ayrıca anket, gözlem ve yüz yüze görüşmelerden elde edilen bulgularla, literatür taramasından elde edilen verilerin ışığında, din görevlilerinin cami cemaati tarafından değerlendirilmelerine ilişkin tespitler ve öneriler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

7. BULGULAR VE TARTIŞMA

7.1. Örneklemin Genel Özellikleri

Tablo 1. Cemaatin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş Gurubu	N	%
15-25 yaş	34	21,0
26-35 yaş	46	28,4
36-50 yaş	49	30,2
51-yukarı	33	20,4
Toplam	162	100

Araştırmaya katılan cami cemaatinin % 30,2'sinin 36-50 yaş, % 28,4'ünün 26-35 yaş, % 21,0'ünün 15-25 yaş grubunda olduğu görülmektedir. % 20,4 ile en az oranı ise 51 ve yukarı yaştakiler oluşturmaktadır.

¹⁵ 2005 yılında gerçekleştirilmiştir

Tablo 2. Cemaatin Cinsiyet Durumu

Cinsiyet	N	%
Erkek	117	72,2
Kadın	45	27,8
Toplam	162	100

Tablo 2'ye göre, cami cemaatinin % 72,2'sini erkekler, % 27,8'ini ise kadınlar oluşturmaktadır.

Tablo 3. Cemaatin Medeni Durumu

Medeni durum	N	%
Bekar	39	24,1
Evli	121	74,7
Dul	1	0,6
Boşanmış	1	0,6
Toplam	162	100

Tablo 3'de, örnekleme giren cemaatin büyük çoğunluğunun (% 74,7) evli olduğu, dul ve boşanmış olan cemaatin ise % 0,6'lık bir oran ile en az dağılımı gösterdiği görülmektedir. Cemaatin % 24,1'inin de bekâr olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Cemaatin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Öğrenim durumu	N	%
Sadece okuma yazma biliyorum	4	2,5
İlkokul	38	23,5
Ortaokul	17	10,5
Lise	21	13,0
İ.H.L.	5	3,1
Üniversite (Önlisans/Lisans)	69	42,6
Yüksek lisans/Doktora	7	4,3
Diğer	1	0,6
Toplam	162	100

Tablo 4'e bakıldığında, cami cemaatinin % 42,6'sının üniversite (önlisans/lisans) mezunu, % 23,5'inin ilkokul mezunu, % 13,0'ının lise, % 10,5'inin de ortaokul mezunu olduğu görülmektedir. 162 deneğin arasında ancak 7 kişinin (% 4,3) yüksek lisans ve doktora yaptığı anlaşılmaktadır. % 2,5'lik bir oranla sadece-okuma yazma bilenler en düşük dağılımlardan birini oluşturmaktadır. Bir kişinin (% 0,6) ise sanat okulundan mezun olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Cemaatin Meslek Grubuna Göre Dağılımı

Meslek grubu	N	%
Memur	53	32,7
İşçi	7	4,3
Esnaf	20	12,3
Çiftçi	17	10,5
Emekli	18	11,1
Serbest meslek	12	7,4
Diğer	35	21,6
Toplam	162	100

Ankete katılan cemaatin % 32,7'sinin memur, % 21,6'sının öğrenci, ev hanımı, pazarlamacı ve öğretmen adayı, % 12,3'ünün esnaf, % 11,1'inin emekli, % 7,4'ünün serbest meslek sahibi, % 4,3'ünün de işçi olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Cemaatin Ortalama Aylık Gelir Dağılımı

Ortalama aylık gelir dağılımı	N	%
Belli/Düzenli bir gelirim yok	39	24,1
Alt gelir	40	24,7
Orta gelir	69	42,6
Üst gelir	14	8,6
Toplam	162	100

Ortalama aylık gelir dağılımından, cemaatin önemli bir bölümünün (% 42,6) orta gelirli olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 7. Cemaatin Halen Oturmakta Olduğu Yer

İkamet edilen yer	N	%
İl merkezi (Kentsel alan)	106	65,4
Merkez köy/kasaba (Kırsal alan)	56	34,6
Toplam	162	100

Tablo 7'ye göre cemaatin % 65,4'ü kentsel alanda, % 34,6'sı ise kırsal alanda ikamet etmektedir./görev yapmaktadır.

7.2. Mesleki Bilgi ve Yeterlik Açısından Din Görevlileri

Tablo 8. Cemaatin, Dini Görev ve Sorumlulukları Yerine Getirmede Din Adamlarının Mesleki Bilgilerinin Yeterliği ile İlgili Düşünceleri

Din görevlilerinin mesleki bilgisi	N	%
Çok yeterli	11	6,8
Yeterli	45	27,8
Orta	65	40,1
Yetersiz	38	23,5
Çok yetersiz	3	1,9
Toplam	162	100

Buna göre, araştırmaya katılan cemaatin % 40,1'i dini görev ve sorumlulukları yerine getirmede din görevlilerinin mesleki bilgisini orta seviyede görmektedir. Cemaatin % 27,8'i din görevlilerini yeterli, % 23,5'i yetersiz, % 1,9'u ise çok yetersiz görmektedir. Bu sonuçlar dikkate alındığında cemaatin % 74,7'sinin dini görev ve sorumlulukları yerine getirmede din görevlilerinin mesleki bilgisini yetersiz göremedikleri söylenebilir.

Yılğın'ın yaptığı alan araştırmasına katılan cemaatin % 73 gibi büyük çoğunluğu yine din görevlilerini mesleki açıdan yeterli görmektedir.¹⁶ Buradan hareketle Balıkesir ve İstanbul'daki oranların birbirine yakın olduğu, cemaatin din görevlilerini, sorumluluklarını yerine getirmede, mesleki bilgi açısından yeterli gördüğü ve din görevlilerinin cemaat üzerinde etkili oldukları söylenebilir. Balıkesir'de imam-hatipler üzerine yapılan bir saha çalışmasında da benzer sonuçlara ulaşılmış ve imam-hatipler kendilerini % 95 oranında yetersiz olarak nitelendirmemiştir.¹⁷ Bu sonuca göre Balıkesir'de imam-hatipler ve cami cemaati üzerine yapılan iki ayrı çalışmanın kısmen örtüştüğü söylenebilir. Buna karşın Demir'in Bursa'da yaptığı bir araştırmada ise bazı din görevlilerinin meslekte yeterli olmadıkları, İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in meallerini dahi okutmadıkları tespit edilmiştir.¹⁸ Keyifli'nin Urfa'da yaptığı benzer bir çalışmaya katılan deneklere göre din görevlilerinin halkın din eğitim ihtiyacını karşılayabilecek yeterlilikte/nitelikte olduklarını söylemek pek mümkün görünmemektedir.¹⁹ Kayadibi'nin yaptığı bir saha çalışmasında, benzer şekilde din görevlilerinin mesleki formasyon bakımından yetersiz olduğu anlaşılmaktadır.²⁰ Yine Ev'in Almanya'da yaptığı bir çalışmaya

16 Yılğın, *Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri*, s. 61.

17 Ahmet Ali Çanakçı, Yaygın Din Eğitiminde Din Görevlilerinin Rolü, Emin Yay., Bursa 2014, s. 150, 151.

18 Demir, *Din Görevlilerinin Fonksiyonları ve Sosyo-Kültürel Tesirleri Üzerine Bir Araştırma "Bursa Örneği"*, s. 134.

19 Keyifli, a.g.t., s. 221.

20 Fahri Kayadibi, "Diyadin İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitiminde Yeri ve Fonksiyonu", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı, 8, İstanbul 2001, s. 53.

katılan deneklerin yarısından çoğu, camilerde düzenlenen kurslarda başarılı/yeterli olunmadığını belirtmektedir.²¹ Dam'ın Samsun'da yaptığı benzer bir çalışmaya katılanların çoğunluğu da din görevlilerini mesleki bakımdan, insan ilişkileri ve eğitim metodları açısından yeterli bulmadıklarını ifade etmişlerdir.²²

Aynı şekilde Ankara, Antalya ve Erzurum'da yapılan bir çalışmada, imam-hatiplerin dini pratikleri uygulamada ve görevlerini yerine getirmede yeterince başarılı olmadıkları anlaşılmaktadır.²³ Buradan hareketle cemaatin imam-hatipleri mesleki ve kültürel yönden tam anlamıyla yeterli bulmadığı söylenebilir. Ordu ve Ankara'da yapılan başka bir araştırmaya katılan cemaatin de yaklaşık % 80'inin din adamlarına sorulan sorulardan kısmen/yeterli cevap alabildikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca ilkokul mezunlarının, ortaokul, lise ve üniversite mezunlarına göre ve az geliri olanların yüksek geliri olanlara göre din adamlarını daha zayıf ve yetersiz gördükleri anlaşılmaktadır.²⁴ Diğer taraftan din görevlilerinin çoğunluğunun pedagojik formasyonlarının yetersiz olduğu ve bunun da hizmetteki verimi düşürdüğü söylenebilir.²⁵ Tüm bu sonuçlara göre Almanya, Bursa, Urfa, Samsun, Ankara, Antalya, Erzurum ve Ordu'daki bulgularla, Balıkesir'deki bulguların örtüşmediği, cemaatin, din görevlisini mesleki, kültürel ve sosyal yönden yetersiz gördüğü, din görevlilerinin cemaat üzerinde olumlu bir etki bırakmadığı söylenebilir.

İçinde bulunduğumuz bilgi çağında, yetişmiş ve çevresine faydalı olabilen din görevlisine her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. Çünkü din görevlisi verdiği hizmetlerle toplum yapısının harcı olacaktır. Bunun için öncelikle iyi yetişmiş, bilgi ve kültür düzeyi yüksek gerekli formasyonu almış, toplumun her kesimiyle diyalog kurabilen, hoşgörülü hatta yabancı dil bilen, teknolojik araç-gereçleri (bilgisayar, tablet, projeksiyon cihazı, akıllı tahta vb.) kullanabilen görevlilere ihtiyaç vardır.²⁶ Bunun yolu ise pedagojik formasyon açısından eğitilmiş olmak ve alanla ilgili eserleri takip etmekten geçmektedir. Bu süreçte de yeterli bilgiye sahip olmak, din görevlilerini daha başarılı kılacaktır.²⁷

21 Halit Ev, *Almanya'da Çocuklara Yönelik Kur'an ve Dini Bilgiler Kursları*, Tıbyan Yay., İzmir 2003, s. 170,171.

22 Hasan Dam, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1992, s. 167.

23 Buyrukçu, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s. 220.

24 Uygun, *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, s. 76.

25 Bkz. Şükrü Öztürk, "Din Eğitiminde Diyanet İşleri Başkanlığının Görevleri ve Sorunları", *Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu*, Değişim Yay., İstanbul 2002, s. 37.

26 Recep Kılıç, "Din Görevlisinin Yetiştirilmesindeki Problemler", *Din Görevlisinin Sosyal Hayattaki Yeri ve Problemleri Panel Ekim 2003*, Ankara 2004, s. 23.

27 İrfan Başkurt, *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları*, DEM Yay., İstanbul 2007, s. 237, 238.

Tablo 9. Cemaatin Din Görevlerine Sordukları Sorulara Yeterli Cevap Almaları İlgili Düşünceleri

Din görevlilerinden yeterli cevap alma	N	%
Evet	46	28,4
Kısmen	105	64,8
Hayır	11	6,8
Toplam	162	100

Tablo 9’da, araştırmaya katılan cemaatin yarısından çoğunun (% 64,8), din görevlilerine sordukları sorulara kısmen yeterli cevap aldığı, % 28,4’ünün yeterli cevap aldığı, % 6,8’inin ise yeterli cevap alamadığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre, cemaatin % 93,2 gibi büyük çoğunluğunun din görevlilerinden kısmen de olsa yeterli cevabı aldığı anlaşılmaktadır.²⁸ Konuyla ilgili olarak Uygun’un yaptığı bir alan araştırmasında da halkın büyük çoğunluğunun, sordukları sorulara din adamlarından yeterli ya da kısmen yeterli cevap aldığı görülmektedir.²⁹ Bu oranın daha da yükseltilmesi mesleki yeterlik açısından faydalı olacaktır. Bu oranlar ile çalışmamız arasında paralellik görülmektedir. Bu sonuçlardan hareketle, din görevlilerinin, cemaatin sorularına zaman zaman yeterli cevap verdiği ve cemaati üzerinde kısmen olumlu etki bıraktığı söylenebilir.

Sonuç itibarıyla tablo 8 ve 9’un verilerinin 3 ve 4 numaralı varsayımları kısmen, 7 numaralı varsayımı da dolaylı olarak kısmen doğruladığını söylemek mümkündür.

7. 3. Sosyal ve Dini Etkinlik

Tablo 10. Cemaatin Din Görevlilerinin Meslekleri Dışında Herhangi Bir Ek İşle Uğraşmaları Konusundaki Görüşleri

Din görevlilerinin ek iş yapma durumu	N	%
Görevlerini aksatmamak kaydıyla çalışabilirler	100	61,7
Sadece haftalık izinlerinde çalışabilirler	16	9,9
Hiçbir şekilde başka bir işle uğraşmamaları gerekir	38	23,5
Diğer	8	4,9
Toplam	162	100

Tablo 10’deki ek iş durumu incelendiğinde, cemaatin % 61,7’sinin din görevlilerinin görevlerini aksatmamak kaydıyla bir ek işle uğraşabileceklerini, % 23,5’inin din görevlilerinin hiçbir şekilde başka bir işle uğraşmamaları gerektiğini, % 9,9’unun

28 Araştırma esnasında yapılan gözlemler ve cemaate yüz yüze görüşmeler de bu bulguları desteklemekte ve din görevlilerin tam anlamıyla sorulan sorulara/beklentilere cevap vermede yeterli olmadıklarını ortaya koymaktadır.

29 Uygun, *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, s. 79.

sadece haftalık izinlerinde çalışabileceklerini, % 4,9'luk çok az bir oranın ise din görevlilerinin maddi durumlarının iyileştirilerek başka bir işle uğraşmamaları gerektiğini belirttiği görülmektedir. Cemaatin yaklaşık dörtte üçünün (% 71,6), din görevlilerinin görevlerini aksatmamak şartıyla, bir ek işle meşgul olmalarında bir sakınca görmediği söylenebilir. Ordu ve Ankara'da benzer bir çalışmaya katılan cemaatin büyük çoğunluğu da (% 67,20) din görevlilerinin vazifelerini aksatmamak kaydıyla ek iş yapabileceği görüşündedirler.³⁰ Buradan hareketle, din görevlilerinin maddi durumları iyileştirilirse, ek işle uğraşma oranının azalacağı, görevlerine daha çok konsantre olacakları, kendilerini daha çok geliştirecekleri ve daha sağlıklı cemaat-din görevlisi ilişkisiyle karşılaşılacağı söylenebilir.³¹

Tablo 11. Cemaatin Din Görevlilerinin Mevlüt, Hatim veya Cenaze Techiz ve Tekfin İşleriyle İlgili Yaptıkları İşlerden Bir Karşılık Almalarıyla İlgili Düşünceleri

Yapılan mevlit, hatim, cenaze techiz ve tekfin işlerinin karşılığını alma durumu	N	%
Yaptıkları işlerin karşılığını almaldırlar	23	14,2
Asli görevleridir,almamaldırlar	49	30,2
Hediye olarak kabul edebilirler	80	49,4
Diğer	10	6,2
Toplam	162	100,0

Tablo 11'e göre ankete katılan cemaatin hemen hemen yarısının, din görevlilerinin yaptıkları mevlit, hatim, cenaze techiz ve tekfin gibi işlerin karşılığını hediye olarak alabileceklerini, yaklaşık üçte birinin asıl görevleri olmasından dolayı alamayacaklarını, % 14,2'sinin yaptığı işlerin karşılığını almaları gerektiğini, %6,2'sinin ise cami görevi dışındaki yaptıkları işlerin makbuz ile karşılığını alabileceklerini belirttiği görülmektedir. Buna göre tablo 10 ve 11'deki bulguların 5 numaralı varsayımı kısmen doğrular nitelikte olduğu söylenebilir.

Genel olarak sonuçlar değerlendirildiğinde cemaatin yaklaşık üçte ikisi (% 69,8), din görevlilerinin mevlit, hatim, cenaze techiz ve tekfin gibi yaptıkları işlerin karşılığını hediye olarak almalarında sakınca olmadığını belirtmektedir.

Yılın'ın çalışmasında ise araştırmaya katılan din görevlilerinin % 57,5'i, cami dışında yaptıkları hizmetlerin karşılığında para almadıklarını ifade ederken, aynı araştırmaya katılan cemaatin % 67,4'ü ise din görevlilerinin cami dışında yaptıkları

30 Uygun, *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, s. 115.

31 Araştırmanın yapıldığı dönemden sonra DİB personelinin maaşlarındaki iyileştirmelerle ilgili bilgi için bkz. 13.07.2010 Tarihli ve 27640 Sayılı Resmi Gazete; 666 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname; 6002 Sayılı DİB Teşkilat Kanunu.

hizmetlerden para aldığını belirtmektedir.³² Ordu ve Ankara'daki benzer bir çalışmaya katılan cemaatin büyük çoğunluğu da (% 65,59) din görevlilerinin mevlit, hatim, cenaze gibi ek işlerden para almamaları gerektiği görüşündedir.³³ Bu sonuç, yaptığımız araştırma sonucuyla örtüşmemektedir. Balıkesir'deki cami cemaatinin önemli bir bölümü, din görevlilerinin cami dışında yaptığı hizmetlerin karşılığını hediye olarak alabilecekleri görüşünderken, Bursa, Ordu ve Ankara'daki cemaat ise yapılan hizmetlerin karşılığında bir beklenti içine girilmemesi ve din görevliliği mesleğinin saygınlığının zedelenmemesi gerektiği görüşündedir.

7.4. Yaygın Din Eğitimi ve Sosyal Alanda Din Görevlisi

Tablo 12. Cemaatin Dini Bir Konuda Bilgi Edinmek İçin İlk Olarak Başvurduğu Yer/Şahıs

Dini bir konuda danışılan yer/şahıs	N	%
İmam ve muezzin	40	24,7
Alo Fetva Hattı	6	3,7
Dini kitaplar	105	64,8
Cemaat önderleri	4	2,5
Takvim yaprakları	1	0,6
Diğer	6	3,7
Toplam	162	100

Cemaat, “Dini bir konuda bilgi edinmek istediğinizde ilk olarak kime/nereye başvurursunuz?” sorusuna, % 64,8 oranında dini kitaplara yöneldiğini, bu oranı sırasıyla, % 24,7’si imam ve müezzine, % 3,7’si alo fetva hattına, anne-babaya, internete, DKAB öğretmenlerine ve il müftülüğüne, % 2,5’i cemaat önderlerine, % 0,6 oranında ise takvim yapraklarına başvurduğunu belirtmiştir. Dini bir konuda bilgi edinmede cemaatin dini kitapları daha çok tercih ettiği, imam ve müezzinlerin ikinci sırada olduğu, takvim yapraklarının ise en az başvurulan kaynak olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma esnasında yapılan yüz yüze görüşmelerden de cemaatin dini konularda daha çok dini kitaplara yöneldiği ve güvendiği, din görevlilerine ise daha az rağbet ettikleri gözlemlenmiştir. Ulaşılan bu verilerden hareketle, 1 numaralı varsayımın büyük oranda yanlışlandığı, 2, 4 ve 7 numaralı varsayımların ise dolaylı da olsa kısmen doğrulandığı söylenebilir.

Ankara ve Ordu’da yapılan benzer bir çalışmada da dini soruların kimden öğrenildiği konusunda, önce (% 45,43) dini kitaplara, sonra (% 44,63) din adamlarına

32 Yılgin, *Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri*, s. 58, 66.

33 Uygun, *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, s. 115.

müracaat edildiği³⁴, yine Van’da yapılan bir araştırmada daha çok dini kitaplara başvurulduğu tespit edilmiştir.³⁵ Ankara, Ordu ve Van’da elde edilen oranların Balıkesir’de elde edilen oranlarla aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Tablo 9’da cemaatin yarıdan çoğunun din görevlisine sordukları sorulara kısmen doğru cevap almasıyla bağlantılı olarak cemaatin dini bir konuda bilgi almak istediğinde öncelikle din görevlilerine değil de dini kitaplara başvurması, din görevlilerinin cemaatini yeterince tatmin edemediği ve tam olarak kendilerini mesleki bilgi bakımından yeterince geliştirmediklerini gösterdiği söylenebilir.

Tablo 13. Cemaatin, Toplumun Dini Problemlerinin Çözümünde ve Tebliğde Din Görevlisinin Rolü ile İlgili Düşünceleri

Dini problemlerin çözümü ve tebliğde din görevlisinin rolü	N	%
Önemli bir role sahiptir	136	84,0
Pek önemli rolleri yoktur	19	11,7
Hiç rolleri yoktur	5	3,1
Diğer	2	1,2
Toplam	162	100

Tablo 13’te örnekleme giren cemaatin % 84 gibi büyük çoğunluğunun “Dini problemlerin çözümü ve tebliğde din görevlisinin rolü nedir?” sorusuna, “önemli bir role sahiptir” cevabı verdiği görülmektedir. Bununla beraber ikinci sırada % 11,7’ile “pek önemli rolleri yoktur” diyenlerin cevabı yer almaktadır. % 3,1’inin “hiç rolleri yoktur”, % 1,2’lik çok az bir oranın ise “biraz” dedikleri anlaşılmaktadır. Cemaatin çoğunluğuna göre, dini problemlerin çözümü ve tebliğde din görevlilerinin önemli bir role sahip olduğu söylenebilir. Buna göre 2 numaralı varsayımın büyük oranda doğrulandığı görülmektedir.

Yılgin’in yaptığı benzer bir araştırmaya katılanların da % 96,1 gibi büyük çoğunluğu, din görevlisi için tebliğ ve irşadın en önemli ve asıl görev olduğunu belirtmektedir. Buna göre din görevlilerinin üzerine düşen tebliğ görevini büyük ölçüde yerine getirdikleri söylenebilir.³⁶ Toplumun dini problemlerini çözme ve tebliğde din görevlisine çok büyük görevler düştüğü, dolayısıyla din görevlisinin tebliğ ve irşad metodunu çok iyi bilmesi gerektiği ifade edilebilir.

34 Uygun, *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, s. 113.

35 Mevlüt Korkmaz, *Van Esnafı’nın Din Eğitimi Açısından İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2000, s. 40.

36 Yılgin, *Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri*, s. 54, 59.

Tablo 14. Cemaatin Camilerde Dinledikleri Hutbe ve Konuşmaları Değerlendirmeleri

Camilerdeki hutbe ve konuşmaların durumu	N	%
Dini bilgileri geliştirdiğinden faydalı buluyorum	73	45,1
Hep aynı konular anlatıldığından sıkıcı ve etkisi az	33	20,4
Dini konulardan çok sosyal içerikli olduğundan faydalı değil	26	16,0
Genelde görevliler konuşmalarında etkili değişimler	20	12,3
Diğer	10	6,2
Toplam	162	100

Araştırmaya katılanların yaklaşık yarısı (% 45,1), camilerde dinledikleri hutbe ve konuşmaların dini bilgilerini geliştirdiğini ve faydalı olduğunu, % 20,4'ü hep aynı konular anlatıldığından sıkıcı ve etkisinin az olduğunu, % 16,0'sı dini konulardan çok sosyal içerikli olduğundan faydalı olmadığını, % 12,3'ü genelde görevlilerin konuşmalarında etkili olmadıklarını, % 6,2'lik çok az bir oran ise hutbelerin merkezden hazır geldiğini, gündemin takip edilmediğini, halkın seviyesinin her zaman göz önünde bulundurulmadığını ve etkisinin az olduğunu belirtmektedir.

Cemaatin yarısından çoğunun çeşitli sebeplerle camilerde dinledikleri hutbe ve konuşmaları yeterli / faydalı bulmadıkları söylenebilir. Bu oranın çok yüksek olduğu, DİB'in ve din görevlilerinin bu konuya hassasiyet göstermeleri ile hutbe ve konuşmaların cemaat üzerinde daha etkili olacağı söylenebilir. Yapılan benzer bir alan araştırmasında ise halkın yaklaşık yarısının, camilerdeki hutbeleri beğendikleri görülmektedir.³⁷ Bu konuyla ilgili İstanbul'da yapılan başka bir çalışmada da din görevlilerinin büyük çoğunluğu, verdikleri vaaz ve hutbelerin cemaati tatmin ettiğini belirtmektedir.³⁸ Aynı şekilde Federal Almanya'da yapılan benzer bir çalışmadaki verilere bakıldığında din görevlilerinin büyük çoğunluğunun, vaazlarında cemaatin seviyesini göz önünde bulundurdıkları, cemaatin de vaazları, dil ve bilgi yönünden kendi seviyelerine büyük ölçüde uygun buldukları anlaşılmaktadır.³⁹ Bu verilere göre Ankara, Ordu, İstanbul ve Federal Almanya'daki sonuçlar ile bulgularımızın farklılık gösterdiği söylenebilir.

Vaaz ve hutbe konuları kısa ve öz olmalıdır. Gereksiz yere aynı kelimenin müteradifleri/eş anlamlıları söylenerek hutbeler uzatılmamalıdır. Konular seçilirken güncelliğe dikkat edilmeli, önceden hazırlanmış, basit, bilinen, sürekli tekrar edilen, din ile doğrudan ilgili olmayan vaaz ve hutbeler sunulmamalı, ayrıca kesinlikle bölgenin özellikleri ve cemaatin ihtiyaçları dikkate alınarak teknolojik araç-gereçlerden

37 Uygun, *Halktaki Din Adamı İmaju ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, s. 81.

38 Yılın, *Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri*, s. 52.

39 Cemal Tosun, *F. Almanya'da Yaşayan Türklerin Din Eğitimlerinde Caminin Yeri ve Din Görevlilerinin Yeterlilikleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara 1992, s. 201.

yararlanılmalıdır.⁴⁰ Buradan hareketle, hutbe ve vaazların günün şartları ve halkın durumu dikkate alınarak hazırlanması ihtiyacının ön plana çıktığı söylenebilir.

Ayrıca konu değişkenler açısından incelendiğinde ve öğrenim durumu ile camilerdeki dinlenen hutbe ve konuşmalar arasındaki ilişkiye bakıldığında, bütün öğrenim düzeylerindeki (yüksek lisans/doktora hariç) cemaatin çoğunluğunun, camilerde dinledikleri hutbeleri, dini bilgilerini geliştirmelerinden dolayı faydalı buldukları görülmektedir. Üniversite mezunlarına bakıldığında ise cemaatin yaklaşık yarısının hutbe ve vaazları beğendiği anlaşılmaktadır. Yüksek lisans ve doktora yapan cemaatin çoğunluğu ise camilerde dinledikleri hutbeleri, hep aynı konular anlatıldığı için sıkıcı bulmaktadır. Öğrenim düzeyi yükseldikçe hutbe ve konuşmaları faydalı bulma oranının düştüğü görülmektedir. Bu verilerden hareketle öğrenim durumu ile hutbe ve konuşmalar arasında ters orantılı bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

Tablo 15. Cemaatin Devamlı Gittiği İmam-Hatibin Konuşma Yeteneği İle İlgili Düşünceleri

Konuşma yeteneği	N	%
Çok İyi	18	11,1
İyi	75	46,3
Orta	53	32,7
Zayıf	15	9,3
Çok Zayıf	1	0,6
Toplam	162	100

Tablo 15'te örneklem grubuna giren cemaatin yaklaşık yarısının, devamlı gittikleri imam-hatiblerin konuşma yeteneğini iyi bulduğu görülmektedir. Cemaatin 1/3'üne yakını imam-hatibi orta derecede yeterli, % 11,1'i çok yeterli, %9'3'ü zayıf, %0,6'sı ise çok zayıf görmektedir. Sonuçlara bakıldığında, % 90,1 gibi büyük çoğunluğun devamlı gittikleri caminin imam-hatibinin konuşmasını yetersiz görmediği söylenebilir.

Konuyla ilgili benzer bir alan araştırmasına katılan deneklerin büyük çoğunluğu da din görevlilerinin cemaatle iyi bir ilişki-diyalog kurduğu görüşündedir.⁴¹ Daha önce yapılan bir çalışmada da din görevlilerinin cemaatle ilişki/diyalog konusunda oldukça iyi oldukları görülmektedir.⁴² Bu sonuçlar, bulgularımızla uygunluk göstermektedir. Yapılan çalışmaların tümünde din görevlilerinin konuşma yeteneği ve cemaatle diyalog konusunda etkili oldukları, cemaatin bu konuya bakışının olumlu olduğu anlaşılmaktadır.

40 Dam, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, s. 174, 175, 178.

41 Yılğın, *Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri*, s. 65.

42 Tosun, F. *Almanya'da Yaşayan Türklerin Din Eğitimlerinde Caminin Yeri ve Din Görevlilerinin Yeterlilikleri*, s. 202.

Ayrıca din görevlilerinin konuşma yeteneği ile yaş değişkeni arasındaki ilişkiye baktığımızda, orta yaş diyebileceğimiz 36-50 yaş grubundaki cemaatin % 40,8'inin, imam-hatiplerin konuşma yeteneğini "orta" düzeyde bulduğu, bunun dışındaki bütün yaş guruplarındaki çoğunluğun "iyi" düzeyde bulunduğu anlaşılmaktadır. (Bu oranlar 15-25 ve 26-35 yaş grubunda daha yüksektir.) Bütün yaş guruplarının % 90,1 gibi büyük çoğunluğunun imam-hatiplerin konuşma yeteneğini zayıf/yetersiz bulmadıkları söylenebilir.

Tablo 16. Din Görevlilerinin Söz ve Davranışlarının Cemaat Üzerinde Olumlu Bir Etki Bırakma Durumu

Söz ve davranışların etkisi	N	%
Evet	100	61,7
Hayır	34	21,0
Diğer	28	17,3
Toplam	162	100

Araştırmaya katılan deneklerin % 61,7 gibi yarıdan fazlasının üzerinde, din görevlilerinin söz ve davranışlarının olumlu bir etki bıraktığı, % 21,0'ında olumlu bir etki bırakmadığı % 17,3'ünde ise kısmen olumlu bir etki bıraktığı görülmektedir. Büyük bir çoğunlukla (% 79) din görevlilerinin söz ve davranışlarıyla cemaat üzerinde olumlu bir etki bıraktıkları söylenebilir. Tablo 16'dan elde edilen bu verilerle birlikte tablo 14 ve 15'deki "Din görevlilerinin söz ve davranışların cemaat üzerinde olumlu bir etki bırakma durumu" ile ilgili bulguların 4, 6 ve 7 numaralı varsayımların kısmen doğrulanmasını desteklediği söylenebilir.

İstanbul'da yapılan bir çalışmaya katılan deneklerin büyük çoğunluğu da din görevlilerinin, cemaatin davranışlarının olumlu yönde değişmesinde etkili olduğu görüşündedir.⁴³ Bursa'da yapılan bir çalışmada ise elde edilen bulgulara göre din görevlilerinin fonksiyonlarını yeterince yerine getiremedikleri, cemaat ve halkın üzerindeki sosyo-kültürel tesirlerinin de sınırlı kaldığı görülmektedir.⁴⁴

Balıkesir ve İstanbul'da çoğunlukla din görevlilerinin söz ve davranışlarının uyumlu olduğu, cemaati üzerinde güzel bir etki bıraktığı ve olumlu davranış değişikliklerine yol açtığı anlaşılmaktadır. Bursa'daki çalışmada ise din görevlilerinin cemaati üzerinde söz-davranış uyumu, sosyal hayata katılım ve kültürel faaliyetlerde etkisiz kaldıkları, cemaat üzerindeki etkilerinin zayıf olduğu söylenebilir. Buradan hareketle Balıkesir ve İstanbul ile Bursa'daki elde edilen sonuçların aynı doğrultuda olmadığı söylenebilir.

43 Yılgin, *Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri*, s. 58.

44 Demir, *Din Görevlilerinin Fonksiyonları ve Sosyo-Kültürel Tesirleri Üzerine Bir Araştırma "Bursa Örneği"*, s. 134.

Tablo 17. Cemaatin İmam-Hatiplerin En Önemli Göreviyle İlgili Görüşleri

İmam-hatibin en önemli görevi	N	%
Cami içinde namaz kıldırılmaları	54	33,3
Cami cemaati dışındaki toplumla kaynaşması	61	37,7
Mevlit, hatim, cenaze, nikah gibi işler	7	4,3
Çocukların okutulması	22	13,6
Diğer	18	11,1
Toplam	162	100

Çalışmaya katılan cemaat örnekleminin % 37,7'si, imam-hatiplerin en önemli görevini toplumla kaynaşma olarak görmektedir. Cemaatin yaklaşık üçte biri (% 33,3), imam-hatiplerin en önemli görevinin cami içinde namaz kıldırılmaları olduğunu, % 13,6'sı çocukların okutulmasını, % 11,1'i toplumu dini konularda aydınlatmak, yeterli dini bilgiye sahip nesiller yetiştirmek ve cemaate önderlik etmeleri gerektiğini, % 4,3'ü ise mevlit, hatim, cenaze, nikâh gibi işlere iştirak etmek olduğunu belirtmektedir. Elde edilen bu verilerde görüldüğü gibi, cemaate göre imam-hatiplerin en önemli görevleri arasında toplumla kaynaşma ve sosyal faaliyetlere katılmanın ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Ulaşılan bu sonuçlar, İmam-hatiplerin en önemli görevinin cemaat dışındaki toplumla da kaynaşma olduğunu öngören 8 numaralı varsayımı kısmen destekler mahiyettedir.

Diğer yandan konuya değişkenler açısından bakıldığında ve imam-hatiplerin en önemli görevi ile cinsiyet arasındaki ilişki karşılaştırıldığında, erkek cemaatin % 34,2'si imam-hatibin en önemli görevinin namaz kıldırılmaları olduğunu belirtmektedir. Bunu % 33,3 ile "cemaati dışındaki toplumla kaynaşmak" izlemektedir. Kadın cemaatin % 48,9 gibi yaklaşık yarısı ise imam-hatibin en önemli görevini "toplumla kaynaşmak" olarak görmektedir. İkinci sırada ise %31,1 ile cami içinde namaz kıldırılmaları gelmektedir. Kısaca, imam-hatiplerin en önemli görevi ile ilgili olarak erkeklerde camide namaz kıldırılmalarının, kadınlarda ise toplumla kaynaşmanın ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 18. Cemaatin, Din Görevlerine Atfen Söylenen “Hocanın Dediğini Yap, Yaptığını Yapma”, “Başkasına Verir Telkini Kendisi Yutar Salkımı” Gibi Sözlerle İlgili Düşünceleri

‘Hocanın dediğini yap,yaptığını yapma’,’Başkasına verir telkini kendisi yutar salkımı’ gibi sözlerin değerlendirilmesi	N	%
Din görevlilerini rencide eden söylenmiş yanlış sözlerdir	59	36,4
Aynen katılıyorum	9	5,6
Az da olsa böyle görevlilere rastlanır	83	51,2
Toplumda itibarları yoktur	9	5,6
Diğer	2	1,2
Toplam	162	100,0

Toplumda yer alan, din görevlilerine atfen söylenen “Hocanın dediğini yap, yaptığını yapma”, “Başkasına verir telkini kendisi yutar salkımı” gibi sözlerle ilgili olarak, çalışmamıza katılan cemaatin yarısına yakını az da olsa böyle görevlilere rastladıklarını, yaklaşık üçte biri bu sözlerin din görevlilerini rencide eden yanlış sözler olduğunu, % 5,6’sı bu sözlere aynen katıldığını ve din görevlilerinin toplumda itibarlarının olmadığını belirtmektedirler.⁴⁵ Araştırmaya katılan 2 kişinin ise yorum yapmadığı görülmüştür.

Dam’ın yaptığı benzer bir çalışmada da din görevlilerinin zaman zaman başkalarına söylediklerini kendilerinin yapmadığı (söz-davranış uyumsuzluğu) ve dini yaşantılarında tutarsız davrandıkları görülmektedir.⁴⁶ Bu sonuca ve yaptığımız çalışmaya göre, zaman zaman din görevlilerinin söylediklerini yaşantılarında uygulamadıkları, bu durumun ise görevlilerin toplumdaki saygınlıklarını olumsuz yönde etkilediği ve cemaati üzerindeki etkisini azalttığı söylenebilir. Bu yönüyle Balıkesir ve Samsun’daki sonuçlarının paralel olduğu görülmektedir. Uygun’un gerçekleştirdiği bir araştırmada ise araştırmaya katılan kişilerin % 75,32 gibi büyük çoğunluğunun bu gibi sözlerin din görevlilerini kötülemek için söylenmiş sözler olduğu görüşünde oldukları anlaşılmaktadır.⁴⁷ Çalışmamıza katılan cemaatin yarısının bu şekilde davranan din görevlilerinin olduğu ve zaman zaman böyle görevlilere rastlandığı görüşüyle bu iki çalışma arasında farklılık görülmektedir.

45 Anket uygulama esnasında cemaatle yapılan görüşmelere bakıldığında da bazı din görevlilerinin söz-davranış uyumu/birliği içersinde hareket etmediği, bu olumsuzlukların halk tarafından zaman zaman tüm camiaya yayıldığı/genellendiği ve din görevlilerinin halk nazarındaki itibarının zedelendiği görülmektedir.

46 Dam, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, s. 168.

47 Uygun, *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, s. 116.

Tablo 19. Cemaate Göre Toplumda İmam-Hatibin Saygınlık Durumu

Toplumda imam-hatibin saygınlık durumu	N	%
Yüksek bir saygınlığa sahiptirler	34	21,0
Normal bir saygınlığa sahiptirler	35	21,6
Kişisel davranışları ile saygınlığını yitirenlerde görülür	86	53,1
Toplumda itibarları yoktur	5	3,1
Diğer	2	1,2
Toplam	162	100

Tablo 19’da örneklem grubuna giren cemaatin % 53,1’i, imam-hatiblerden kişisel davranışlarıyla saygınlıklarını yitirenlerin görüldüğünü, %21,6’sı normal bir saygınlığa sahip olduklarını, %21,0’ı yüksek bir saygınlığa sahip olduklarını, % 3,1’i toplumda itibarları olmadığını, %1,2’si ise toplumdaki diğer insanlarla eşit saygınlıkları olduğunu belirtmektedir. Diğer bir ifadeyle cemaatin % 43,8’i imam-hatiblerin toplumda saygın bir yeri olduğu görüşünderken, % 56,2 gibi yarısından çoğu toplumda itibarlarının olmadığını görüşmektedir.

Bursa’da yapılan benzer bir çalışmada da din görevlilerinin eski saygınlıklarını kaybettikleri ve halkın bu meslek mensuplarına eskisi kadar değer vermediği görülmektedir.⁴⁸ Buna karşın İç Anadolu ve Karadeniz Bölgesinde gerçekleştirilen bir çalışmada, deneklerin dörtte üçünün (% 74,46) din görevlilerinin normal ya da oldukça yüksek bir saygınlığa sahip oldukları görüşünü beyan ettikleri görülmektedir.⁴⁹ İstanbul’da yapılan bir saha çalışmasına katılan din görevlilerinin de % 75,1 gibi büyük çoğunluğu cemaatinden yeterince saygı gördüklerini belirtmiştir.⁵⁰ Aynı çalışmaya katılan cemaatin % 95,6 gibi büyük çoğunluğu da din görevlilerine saygı göstermektedir.⁵¹ Buna göre din görevlilerinin toplumdaki saygınlık oranı Ankara, Ordu ve İstanbul’da bir birine yakın iken, Balıkesir’de farklılık arz etmektedir.

Öte yandan konu değişkenler açısından analiz edildiğinde, imam-hatiblerin saygınlığı ile öğrenim durumu arasındaki ilişkiye göre, sadece okuma ve yazma bilenlerin % 75 gibi büyük çoğunluğu imam-hatiblerin yüksek bir saygınlığa sahip olduğu görüşündedir. Bunun dışındaki bütün öğrenim düzeylerindeki cemaatin çoğunluğu, imam-hatiblerin kişisel davranışlarıyla saygınlıklarını yitirebildiklerini belirtmektedir. Cemaatin öğrenim düzeyi yükseldikçe imam-hatiblere duyulan saygınlığın azaldığı, yüksek lisans ve doktora mezunlarında ise bunun en alt düzeyde olduğu görülmektedir. Buna göre din görevlilerinin saygınlığı ile öğrenim durumu arasında ters orantılı bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

48 Demir, *Din Görevlilerinin Fonksiyonları ve Sosyo-Kültürel Tesirleri Üzerine Bir Araştırma* “Bursa Örneği”, s. 136.

49 Uygun, *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, s. 116.

50 Yılğın, *Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri*, s. 59.

51 Yılğın, *Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri*, s. 67.

Tablo 20. Cemaat Göre İmam-Hatiplerin Toplumda İtibarının Olmamasının Sebepleri

İmam-hatiplerin toplumda itibarlarının olmama sebebi	N	%
Bilgi eksikliği ve mesleki yetersizliklerinden	73	45,1
Davranışlarındaki samimiyetsizliklerinden	43	26,5
Medyanın din görevlileri hakkındaki olumsuz yayınlarından	23	14,2
Toplumun dine karşı ilgisizliğinden	15	9,2
Diğer	8	5,0
Toplam	162	100

Ankete katılan cemaatin yarısına yakını (% 45,1), imam-hatiplerin toplumda itibarının olmamasının sebebinin, imam-hatiplerin bilgi eksikliği ve mesleki yetersizlikten, % 26,5'i davranışlarındaki samimiyetsizlikten, % 14,2'si medyanın din görevlileri hakkındaki olumsuz yayınlarından, % 9,2'si toplumun dine karşı ilgisizliğinden, % 5,0'ı ise hoşgörü eksikliği ve söyledikleri ile yaptıklarının çelişmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Buna göre imam-hatiplerin daha çok bilgi eksikliği ve mesleki yetersizlikten toplumda itibar kaybettikleri söylenebilir. Bu sonuçlardan hareketle şekil 18, 19 ve 20'nin verileri birlikte değerlendirildiğinde 4, 5, 6 ve 7 numaralı varsayımların kısmen doğrulandığı ifade edilebilir.

Samsun'da yapılan benzer bir çalışmada, din görevlilerinin dini yaşantılarındaki tutarsızlıkları ile siyasi görüşlerini belli etmeleri ve bunu cemaate/halka empoze etmeye çalışmaları,⁵² toplumdaki itibarlarını/saygınlıklarını düşürmektedir. Ankara ve Ordu'da yapılan benzer bir alan araştırmasına katılanların büyük çoğunluğunun, imam-hatiplerin toplumda itibarlarının olmamasının sebebinin, toplumun dine karşı ilgisizliği olarak gördüğü söylenebilir. Konu ile ilgili olarak Köylü'nün yaptığı bir çalışmada ise araştırmaya katılanların kahir ekseriyeti, toplumda belli bir saygınlığa sahip olabilmek için din görevlilerinin bilgi ve kültür seviyelerinin yükseltilmesi gerektiği görüşündedirler.⁵³ Samsun, Ankara, Ordu ve Balıkesir'deki bu sonuçların paralel olmadığı, din görevlilerinin toplumdaki itibarlarının düşük olmasının, Balıkesir'de daha çok bilgi eksikliği ve mesleki yetersizlikten, Ankara ve Ordu'da toplumun dine karşı ilgisizliğinden, Samsun'da ise, genel kültür seviyesinin düşüklüğünden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

52 Dam, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, s. 168.

53 Mustafa Köylü, *Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1989, s. 210–216.

7.5. Cemaatin Din Görevliliğine Bakışı

Tablo 21. Cemaatin, Camideki İmam-Hatibin Yerinde Olmak İster miydiniz? Sorusuyla İlgili Düşünceleri

İmam-hatibin yerinde olma isteği	N	%
Evet	101	62,3
Hayır	61	37,7
Toplam	162	100

Tablo 21’de araştırmaya katılan cemaatin yaklaşık üçte ikisinin, imkânları olsaydı camilerindeki imam-hatibin yerinde olmak istedikleri, yaklaşık üçte birinin ise imam-hatibin yerinde olmak istemedikleri görülmektedir. Buradan hareketle, imam-hatiblerin cemaat üzerinde yeterince olumlu etki bırakmadıkları ve din görevliliği mesleğini tam olarak sevdiremedikleri/özendirici olamadıkları söylenebilir.

Bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olan faktörler üzerine pek çok şey söylenebilir. Bununla ilgili olarak, araştırma esnasında cemaatle yapılan yüz yüze görüşmelere bakıldığında, zaman zaman bazı imam-hatiblerin söz-davranış birliği/uyumu içerisinde hareket etmedikleri, cemaatle sağlıklı/sürekli bir iletişim/diyalog içerisinde olmadıkları (halkla iç içe olmama, hatim, sünnet, düğün, cenaze, bayram vb. programlara iştirak etmeme), kendilerine sorulan sorulara yeterli/tatmin edici cevaplar veremedikleri ve cemaat/halk üzerinde yeterince etkili/saygın olamadıkları gibi nedenlerin/olumsuzlukların ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.

Tablo 22. Cemaatin, Camideki İmam-Hatibin Yerinde Olmak İstemesinin Sebebi

İmam-hatibin yerinde olma isteğinin sebebi	N	%
Toplumda dini ve dünyevi konularda çok faydalı olduğu için	56	55,4
Toplumda çok saygın yeri olduğu için	3	3,0
İnsanın her türlü yardıma koştuğu için	9	8,9
Bildiklerini yaşantısında uyguladığını gördüğüm için	26	25,7
Diğer	7	6,9
Toplam	101	100

Tablo 22’ye göre, “İmkânım olsaydı camideki imam-hatibin yerinde olmak isterdim” diyen 101 kişinin % 55,4’ü, imam-hatiblerin toplumda dini ve dünyevi konularda çok faydalı olduğunu, % 25,7 ile yaklaşık dörtte biri bildiklerini/söylediklerini yaşantısında uyguladıklarını, % 8,9’u insanların her türlü yardımına koştuklarını, % 6,9’u dini güzelce öğrettiklerini, sevap kazandıklarını ve toplumla iç içe olduklarını, % 3’ü ise toplumda çok saygın bir yere sahip olduklarını belirtmektedir. Din görevlilerinin, dini ve dünyevi konularda faydalı olmaları, saygın olmaları ve söz-davra-

nış uyumunu sağlamalarının, cemaat üzerinde olumlu bir etki bıraktığı/farkındalık oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca elde edilen bu bulgular ile 6 numaralı varsayımın kısmen doğrulandığı ifade edilebilir.

Diğer taraftan imam-hatiblerin yerinde olmak isteme ile öğrenim durumu arasındaki ilişki ele alındığında, cemaatin % 62,3 gibi yarısından fazlasının imam-hatibin yerinde olmak istediği görülmektedir. Bu oranın sadece okuma ve yazma bilen cemaatte % 100 olduğu ve öğrenim durumunun yükselmesiyle de düştüğü anlaşılmaktadır. Yüksek lisans ve doktora mezunu cemaatin ise % 85,7 gibi büyük çoğunluğunun imam-hatibin yerinde olmak istemediği görülmektedir. Buna göre öğrenim düzeyin artmasıyla cemaatteki imam-hatibin yerinde olma isteğinin azalması, dikkat çekici ve düşündürücü bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 23. Cemaatin Camideki İmam-Hatibin Yerinde Olmak İstememesinin Sebebi

İmam-hatibin yerinde olmak istememe sebebi	N	%
Toplumumuzda hiç yeri ve saygınlığı yok	4	6,6
Davranışları ile kötü örnek oluyor	1	1,6
Mesleki yönü yetersiz,toplumun ihtiyaçlarını karşılayamıyor	22	36,1
Agresif,giyimiyle toplumda olumsuz bir imaj bırakıyor	4	6,6
Ekonomik düşünceyle görevini aksatıyor	7	11,5
Diğer	23	37,7
Toplam	61	100

Tablo 23'e göre, "İmkânım olsaydı camideki imam-hatibin yerinde olmak istemezdim" diyen 61 kişinin % 37,7'si çok fazla sorumluluk isteyen bir meslek olduğunu ve kendilerini bu meslek için yeterli görmediklerini, % 36,1'i imam-hatiblerin mesleki yönünün yetersiz olduğu ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını, % 11,5'i ekonomik düşünceyle görevlerini aksattıklarını, % 6,6'sı agresif olduklarını, giyimleriyle toplumda olumsuz bir imaj bıraktıklarını, toplumda hiç saygınlıklarının olmadığını, % 1,6'sı ise davranışlarıyla kötü örnek olduklarını belirtmektedir. Buna bağlı olarak cemaatin imam-hatibin yerinde olmak istememesinde, bu görevin çok fazla sorumluluk isteyen bir meslek olmasının ve imam-hatiblerin mesleki açıdan yetersizliğinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca elde edilen bu değerlerin 3, 4 ve 7 numaralı varsayımları kısmen doğruladığı anlaşılmaktadır.

Araştırma esnasında yapılan gözlem ve görüşmeler dikkate alındığında ise, bütün bu olumsuzlukların din görevlilerinin yaygın din eğitimindeki işlevselliğini/etkinliğini ve rol model olma özelliğini sekteye uğrattığı söylenebilir.

7.6. Din Görevlilerinde Bulunması Gereken Özellikler

Tablo 24. Cemaatin İmam-Hatiplerin En Fazla Dikkat Etmeleri Gereken Husus ile İlgili Düşünceleri

İmam-hatiplerin en fazla dikkat etmeleri gereken husus	N	%
Mesleki açıdan kendilerini sürekli geliştirmeleri (Yüksek tahsil yapmaları), zamana göre kendilerini sürekli yenilemeleri	30	44,1
Her zaman, her yerde kolaylaştırıcı olmaları, zorlaştırıcı olmamaları, görevlerini hakkıyla yerine getirmeleri	16	23,6
İmam-hatiplerin maddi durumlarının iyileştirilerek sadece görevlerini yapmalarının sağlanması	2	2,9
Halkla iç içe ve sosyal olmaları, davranışlarıyla, giyim, kuşamıyla halka örnek olmaları	11	16,2
Hizmet içi eğitime ve pedagojik formasyona önem vermeleri	6	8,8
Camilerinde bayanların rahatça abdest alıp, namaz kılıcakları yerlerin sağlanması	3	4,4
Toplam	68	100

Tablo 24'e göre, ankete katılan cemaat örnekleminde bu açık uçlu soruya cevap veren 68 kişinin % 44,1'i, imam-hatiplerin kendilerini mesleki açıdan sürekli geliştirmeleri (yüksek tahsil yapmaları) ve zamana göre sürekli kendilerini yenilemeleri gerektiğini, % 23,6'sı her zaman, her yerde kolaylaştırıcı olmaları, zorlaştırıcı olmamaları ve görevlerini hakkıyla yerine getirmeleri gerektiğini, % 16,2'si halkla iç içe ve sosyal olmaları, davranışlarıyla, giyim, kuşamıyla halka örnek olmaları gerektiğini, % 8,8'si hizmet içi eğitime ve pedagojik formasyona önem vermeleri gerektiğini, % 4,4'ü camilerde bayanların rahatça abdest alıp, namaz kılıcakları yerlere önem vermeleri gerektiğini, %2,9'luk çok düşük bir oran ise, imam-hatiplerin maddi durumlarının iyileştirilerek sadece görevlerini yapmalarının sağlanması (ek işle uğraşmamaları) gerektiğini belirtmiştir.

Ayrıca araştırma sürecinde gerçekleştirilen gözlem ve görüşmeler, cami cemaatinin din görevlilerinde en çok eksiklik hissettikleri ve en çok üzerinde önemle durulmasını istedikleri hususun mesleki ve pedagojik formasyon olduğunu göstermektedir. Buna göre de din görevlilerinin tam anlamıyla kendilerini geliştiremedikleri/yenileyemedikleri ve çağın gerisinde kalma eğilimi gösterdikleri tespit edilmiştir.

Diğer yandan Uygun'un konuyla ilgili yaptığı benzer bir çalışmaya göre, araştırmaya katılan halkın yarısından çoğu (% 56,77) din görevlilerinin sosyal ilişkilerde zayıf olduklarını belirtmektedir.⁵⁴ (Cemaatle diyalog kurma sıkıntısı yaşamaktadırlar.)⁵⁵ Bu yüzden din görevlileri insanlara yaklaşmak ve onlara yakın olmak zo-

54 Uygun, *Halktaki Din Adanı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, s. 85.

55 Abdullah Özbek, "Vaazların Fonksiyonelliği" *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu*, İBAV Yay., Kayseri 2003, s.182.

rundadırlar.⁵⁶ Buradan hareketle, din görevlilerinin toplumda daha etkin olabilmesi için halkla iç içe ve sosyal olmaları gerekliliğinin ön plana çıktığı söylenebilir. Yapılan başka bir çalışmada ise din görevlilerinin dini içerikli konferans, seminer, panel gibi kendilerini geliştirici etkinliklere katılma oranı oldukça düşüktür⁵⁷. Yılın İstanbul'da yaptığı araştırmada da din görevlilerinin çoğunluğunun (% 76,8) hizmet içi eğitim alma ihtiyacında oldukları görülmektedir. Bu durum, din görevlilerinin kendilerini mesleki yönden tam yeterli görmediklerini göstermektedir⁵⁸. Bundan dolayı din görevlilerinin mesleki yeterliliklerinin istenilen seviyede olmadığı söylenebilir.

Din görevlisi, yeterli mesleki bilgi, hafızlık, İslam'ın temel kaynaklarına müracaat edebilecek ve bunlarla cami cemaatini aydınlatabilecek tefsir, hadis, fıkıh, itikad, siyer v.b. konulara vakıf olma, güzel Kur'an okuma, tebliğ/irşad metodunu çok iyi bilme ve uygulayabilme, cemaat psikolojisi ve insan ilişkileri konusunda yeterli bilgi ve beceri, ilmiyle amel olma, güzel ahlak, cemaatin sosyal meselelerine çözüm getirebilme, insanlarla iyi diyalog kurabilme, kısaca cemaatini dini konularda yeterince aydınlatabilme ve onlara dini konularda rehberlik yapabilme noktasında mesleki bilgi ve formasyona⁵⁹ sahip olmalıdır.

Sonuç olarak tablo 24'ün verileri ile 3, 4, 5, 6, 7 ve 8 numaralı varsayımların kısmen doğrulandığı söylenebilir.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Balıkesir ve merkez köylerindeki cami cemaati örnekleminin bakış açısıyla din görevlilerinin değerlendirildiği bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırmaya katılan cemaatin yarısından çoğunun orta yaş gurubunda olduğu tespit edilmiştir. Buna göre camiye devam eden cemaati, daha çok orta yaşlıların oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca cemaatin cinsiyet durumuna bakıldığında, deneklerin büyük çoğunluğunun erkek olduğu, kadınların ise düşük bir oranda kaldığı görülmektedir. Bu duruma sebep olarak, camiye devam eden kadın cemaatin, erkek cemaate göre daha az olması gösterilebilir.

Cemaatin eğitim durumu ele alındığında, örneklemin çoğunluğunu üniversite (önlisans/lisans) mezunlarının oluşturduğu görülmektedir. Bunu sırayla ilkokul, lise,

56 İsmet Ersöz, "Üstün Vasıflı Din Görevlisi İhtiyacı ve Yetiştirilmesi", *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988)*, DİB Yay., Ankara 1991, s. 457.

57 Dam, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, s. 169.

58 Yılgin, *Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri*, s. 50.

59 Ayrıntılı bilgi için bkz, Mustafa Öcal, "Müzakereler" *Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik*, Ensar Neşr., İstanbul 2000, s. 102; Ayşe Hümeysra Aslantürk, "Kuran Kursu Öğreticilerinin Problemleri", *Kuran Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik*, Ensar Neşr., İstanbul 2000, s. 88; Ersöz, *Üstün Vasıflı Din Görevlisi İhtiyacı ve Yetiştirilmesi*, s. 463.

ortaokul, yüksek lisans/doktora, İHL mezunları ve sadece okuma yazma bilenler takip etmektedir. 162 denegın arasında ancak 7 kişinin (% 4,3) yüksek lisans ve doktora yapmış olması ise dũřündürücü/dikkat çekici bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Cemaatin eğitim durumu, din görevlilerini değerlendirmeyi ve onlara bakış açısını etkilemektedir. Bu yũzden cemaatin eğitim durumunun yũkselmesini, din görevlilerinin yeterliğinin değerlendirilmesini de olumlu yũnde etkileyeceği sũylenbilir.

Cemaatin yarısından çoğu, dini bir konuda bilgi edinmek istediğinde ilk olarak dini kitaplara başvurmaktadır. Bunu sırayla imam ve muezzin, alo fetva hattı, anne-baba, internet DKAB oğretmenleri, il muftulũđu, cemaat onderleri ve takvim yapraklarının takip ettiği gũrũlmektedir. Buradan dini kitapların, cemaatin dini konularda bilgi edinmek için başvurduğu birinci kaynak olduğu anlaşılmaktadır. Din görevlilerine başvuru ise daha dũřũk bir orandadır. Din görevlileri mesleki yeterliklerini yũkselttiklerinde ve cemaatle diyaloglarını daha sağlıklı hale getirdiklerinde, bu oranın artacağı sũylenbilir. Bũylece cemaatin din görevlilerine bakışının değişeceği gũrũlebilir. Bu oranlar Tũrkiye'nin bazı illerinde (Ankara, Ordu ve Van) yapılan çalışmalarla ũrtũşmektedir. Ayrıca elde edilen bu bulgular, 1 numaralı varsayımımızı bir kez daha kısmen doğrulamaktadır.

Dini problemlerin özũmũ ve tebliğde din görevlisinin rolũ ele alındığında, cemaatin bũyũk çoğunluğu bu sũrete din görevlilerinin, ȳnemli bir rolũ olduğu ve yaygın din eğitiminde ȳnemli bir statũye sahip oldukları dũřũncesindedir. Elde edilen bu bilgiler, 2 numaralı varsayımı bũyũk oranda doğrulamaktadır.

Din görevlilerinin mesleki bilgilerinin yeterliği ile ilgili olarak ise cemaatin yarıya yakını dini gũrev ve sorumlulukları yerine getirmede, din görevlisinin mesleki bilgisini orta derecede yeterli bulmaktadır. Genel olarak bakıldığında, cemaatin yaklaşık ũte ikisi, din görevlilerini mesleki bilgi açısından yeterli gũrmektedir. Din görevlilerinin kendilerini her alanda geliştirdiklerinde, bu oranın daha da yũkseleceđi dũřũnũlmektedir.

Din görevlilerinin konuşma yeteneği değerlendirildiğinde, cemaatin yarısından çoğu, görevlilerin konuşmasını yeterli gũrmektedir. Cemaatin yaklaşık ũte biri, bu konuşmaları orta, dũřũk bir oranı ise zayıf bulmaktadır. Ayrıca din görevlilerinin sũz ve davranışlarıyla, cemaatin bũyũk çoğunluğu ũzerinde olumlu bir etki bıraktıkları sũylenbilir. Din görevlileri mesleki yeterliliklerini yũkseltmeli, cemaatle iyi iletişim kurmalı, sũz ve davranışlarıyla onlara gũzel ȳrnek olmalıdırlar. Bũtũn bunların din görevlilerinin cemaati ũzerinde bıraktığı mũspet etkiyi arttıracadığı ifade edilebilir. Ulaşılan bu bilgiler 4 numaralı varsayımın kısmen doğrulanmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca 6 numaralı varsayım da kısmen doğrulanmaktadır.

Din görevlilerinin meslekleri dışında herhangi bir ek işle uğraşmaları konusu incelendiğinde, cemaate ait örneklem grubunun büyük çoğunluğu, imam-hatiplerin görevlerini aksatmamak şartıyla herhangi bir ek iş yapabilecekleri görüşündedir. Ayrıca yapılan ek işlerin zaman zaman din görevlilerinin mesleki yeterliğini ve yaygın din eğitimindeki rollerini olumsuz etkilediği ve toplumdaki itibarlarını azalttığı anlaşılmaktadır.

Cemaatin büyük çoğunluğu, din görevlilerinin mevlit, hatim, cenaze, techiz ve tekfin gibi yaptıkları işlerin karşılığını hediye olarak alabilecekleri/almalarında sakınca olmadığı görüşündedir. Bazı görevlilerin yaptıkları bu işlerin karşılığında para talep etmelerinin, mesleğin saygınlığına zarar verdiği/vereceği ifade edilebilir. Elde edilen bu veriler, 5 numaralı varsayımın kısmen doğrulandığını göstermektedir.

Din görevlilerinin en önemli görevi ile ilgili bir analiz yapıldığında, cemaatin büyük çoğunluğunun, görevlilerin yalnız cami içinde değil, daha çok cami dışında toplumla kaynaşmaları ve her yönden onlara faydalı olmaları gerektiği görüşünde birleştiği görülmektedir. Bu değerler, 8 numaralı varsayımı bir kez daha kısmen doğrulamıştır.

Cemaatin yarısından çoğu, imkânları olsaydı din görevliliği mesleğini seçebileceklerini belirtmişlerdir. Bunun sebebinin ise daha çok din görevlilerinin toplum önderi olma özelliğinden kaynaklandığı görülmektedir. Ulaşılan bu değerler, 6 numaralı varsayımı kısmen doğrulamaktadır.

Yukarıdaki sonuçlar ile araştırma esnasında yapılan gözlem ve görüşmeler sonucu elde edilen bulgular ışığında, daha sağlıklı bir cemaat-din görevlisi ilişkisine katkıda bulunabilmek amacıyla sunulmak istenilen bazı öneriler şunlardır:

1. Bayanların, gençlerin ve engellilerin camiye kazandırılması ve cemaate alıştırılması/teşviki için gerekli tedbirler alınmalıdır.
2. Cemaat ile çevre halkının ve gençlerin camiye ilgilerini arttırmak için camilerde birer kütüphane oluşturulmalıdır.
3. Bayanlar için özel abdest alma yerleri, çocuk emzirme ve bakım odalarının teminine gidilmelidir.
4. Cami içi hizmetlerinde, cemaatle sağlıklı ilişkileri sürdürebilmek amacıyla, müftülükteki eğitim uzmanlarınca (özellikle imam-hatiplerin diyalog kurmada sıkıntı yaşadığı yaşlı cemaate) seminerlerin düzenlenmesi sağlanmalıdır.
5. Din görevliliğini, daha öğrencilik yıllarında iken sevilen bir meslek haline getirmek için, mesleğin saygınlığı artırılmalı ve okullarda yeterli yönlendirme yapılmalıdır.

6. Din görevlilerinin mesleki ve pedagojik yeterliliklerini arttırmak ve halkla ilişkilerini güçlendirmek için DİB/İl müftülükleri gerekli tedbirleri almalı ve bu konuda hizmet içi eğitim seminerleri daha etkin hale getirilmelidir.
7. Toplumumuzda din görevlileri cami içi ve dışında bilgi vermelerinin yanında, davranışlarıyla da halka örnek olmalıdırlar. Örnek olma tavırlarını cemaat/halk nezdinde zedelememek için ekonomik kaygılar sebebiyle de olsa, yapmış olduğu hizmet karşılığında ücret talep etmemeli, pazarlık yapmamalıdır. Bu konuda ne arkadaşlarının darılacağını, ne de bunun adet olduğunu düşünmemelidir.
8. Din görevlileri, zaman zaman yakın çevresindeki sosyal hizmet kurumlarını, hastaneleri, huzurevlerini, çocuk yuvalarını ziyaret ederek, oralandaki insanların din ile olan ilişkilerinin kuvvetlendirilmesine ve moral/motivasyonlarının arttırılmasına katkıda bulunmalıdır.
9. Araştırma esnasında yapılan kaynak taramalarında/literatür incelemelerinde, cemaatin din görevlilerine bakışı ve din görevlilerinden beklentileri konusu ile ilgili çalışmaların, ilahiyat fakültelerinin ilgili bilim dallarınca bazı illerde yapıldığı görülmektedir. DİB, bu alanda yapılan çalışmaları inceleyerek, başka illerde de benzer saha çalışmaları yaparak/yaptırarak, Türkiye'deki "Cami cemaati-din görevlisi" profilinin ortaya çıkarılmasına katkı sağlamalıdır. Ayrıca bu alanda daha fazla sempozyum/panel/konferans vb. bilimsel etkinlikler/faliyetler düzenlenerek bilim insanlarının görüşlerinden, değerlendirmelerinden faydalanılmalı, bu konudaki başarı ve başarısızlıklar tespit edilmeli, başarısızlıkları gidermek için gerekli tedbirler alınmalı, başarılı olanlar ödüllendirilmeli ve bu çalışmalardan da azami ölçüde faydalanılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akyürek, Nihat, Yaşar Çelik, Enver Şahinarslan, *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924–1987)*, y.y., Ankara 1987.
- Arslantürk, Zeki, *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, Çamlıca Yay., İstanbul 2001.
- Aslantürk, Ayşe Hümeysra, “Kuran Kursu Öğreticilerinin Problemleri”, *Kuran Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik*, Ensar Neşr., İstanbul 2000.
- Başkurt, İrfan, *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları*, DEM Yay., İstanbul 2007.
- Bayraktar, M. Faruk, “Yaygın Eğitimde Din Öğretimi”, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı*, Türk Yurdu Yay., Ankara 1999.
- Buyrukçu, Ramazan, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, T.D.V. Yay., Ankara 1995.
- Çanakcı, Ahmet Ali, *Yaygın Din Eğitiminde Din Görevlilerinin Rolü*, Emin Yay., Bursa 2014.
- Dam, Hasan, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1992.
- Demir, Veysel, *Din Görevlilerinin Fonksiyonları ve Sosyo-Kültürel Tesirleri Üzerine Bir Araştırma “Bursa Örneği”*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1996.
- DİB Görev ve Çalışma Yönergesi*, Ankara Aralık 2006, R-10/1, R-10/2.
- Dini Terimler Sözlüğü*, DİB Yay., İstanbul 2009.
- Ersöz, İsmet, “Üstün Vasıflı Din Görevlisi İhtiyacı ve Yetiştirilmesi”, *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988)*, DİB Yayınları, Ankara 1991.
- Ev, Halit, *Almanya’da Çocuklara Yönelik Kur’an ve Dini Bilgiler Kursları*, Tibyan Yay., İzmir 2003.
- İslamoğlu, A. Hamdi, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Beta Yay., İstanbul 2011.
- Kayadibi, Fahri, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitiminde Yeri ve Fonksiyonu”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, İstanbul 2001.
- Keyifli, Şükrü, *Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1997.
- Kılıç, Recep, “Din Görevlisinin Yetiştirilmesindeki Problemler”, *Din Görevlisinin Sosyal Hayattaki Yeri ve Problemleri Panel Ekim 2003*, Ankara 2004.
- Korkmaz, Mevlüt, *Van Eснаfi’nin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2000.

- Köylü, Mustafa, *Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1989.
- Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal)*, DİB Yayınları, Ankara 1983.
- Öcal, Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, T.D.V. Yay., Ankara 1990.
- Öcal, Mustafa, “Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlilikleri”, *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyum (28-29 Mayıs 2002)*, İBAV Yay., Kayseri 2003.
- Öcal, Mustafa, “Müzakereler ” *Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik*, Ensar Neşr., İstanbul 2000.
- Özbek, Abdullah, “Din Eğitiminin Problemleri”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6, İstanbul 1999.
- Özbek, Abdullah, “Vaazların Fonksiyonelliği”, *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyum (28-29 Mayıs 2002)*, İBAV Yay., Kayseri 2003.
- Öztürk, Şükrü, “Din Eğitiminde Diyanet İşleri Başkanlığının Görevleri ve Sorunları”, *Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu*, Değişim Yay., İstanbul 2002.
- Resmi Gazete, 13.07.2010 Tarihli ve 27640 Sayılı Resmi Gazete; 666 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname; 6002 Sayılı DİB Teşkilat Kanunu.
- Tosun, Cemal, F. *Almanya'da Yaşayan Türklerin Din Eğitimlerinde Caminin Yeri ve Din Görevlilerinin Yeterlilikleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1992.
- Uygun, Hamdi, *Halktaki Din Adamı İmaji ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2002.
- www.diyaret.gov.tr/UserFiles/foyyolant/5_yonergeler/10.pdf, (Son erişim tarihi: 21.07.2014).
- Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979.
- Yıldız, İlhan, “Eğitim Düzeyi Bağlamında Din Görevlilerinin Yeterlilikleri”, *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyum (28-29 Mayıs 2002)*, İBAV Yay., Kayseri 2003.
- Yılğın, Mehmet, *Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1997.